

УДК 334.716:338.432

ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ

О.С.ПРИСТЕМСЬКИЙ – к.е.н., Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Вагому роль у господарському житті країн світу відіграє агропромисловий комплекс, який функціонує на основі агропромислової інтеграції. Саме він виконує дуже важливу суспільну функцію, а саме: забезпечення населення продуктами харчування. Необхідність поглиблення та розширення досліджень щодо формування ефективних механізмів функціонування АПК зумовлене вагомістю його суспільно-економічних функцій.

Стан вивчення проблеми. Багато науковців, серед яких Амбросов В.Я., Березін О.В., Богачов В.І., Гончаров В.М., Дацій О.І., Ткаченко В.Г., Федоров М.М., Юрчишин В.В. та багато інших, досліджували проблеми трансформації аграрного сектора України, усіх структурних елементів агропромислового комплексу. Залишаються недостатньо вивченими та малодослідженими такі аспекти функціонування АПК, як формування його ефективної інфраструктури, розвиток господарських відносин між підприємствами з виробництва, транспортування, зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції та сировини, законодавчо-нормативного забезпечення, незважаючи на існування чисельних публікацій із зазначених проблем.

Завдання і методика досліджень. Аналіз ринкової трансформації аграрного сектора та підприємств АПК України, пошук шляхів формування ефективних механізмів їх функціонування, нормативно-законодавчого забезпечення, інноваційного розвитку є метою даного дослідження.

В економіці України сільське господарство на сьогодні посідає провідне місце. Близько 15% валового внутрішнього продукту виробляється саме тут, зосереджено 12% виробничих фондів, працює майже 22% зайнятих у галузях економіки, з них у сільськогосподарських підприємствах різних форм господарювання – 2,5 млн. осіб, ще 1,9 млн. – у господарствах населення. Безпосередньо у галузі задіяне найбільше багатство країни – її земельний фонд, який досягає 42 млн. га сільськогосподарських угідь.

Україна здавна є аграрною країною, характеризується сприятливими економічними та природними умовами для розвитку сільського господарства і має великий споживчий ринок продуктів харчування. В Україні формування агропромислового комплексу з потужною розвиненою структурою продовжувалося століттями. У націона-

льній економіці агропромислові підприємства посідали провідне місце протягом усієї історії розвитку країни. На продукцію АПК припадає майже 30 % національного доходу України.

Серед підприємств АПК на національному рівні першочергове значення має формування рівних умов конкуренції. Застосування спеціальних нетарифних заходів дозволить забезпечити вибірковий захист інтересів національних товаровиробників сільськогосподарської продукції та сировини у випадку порушення нормальних умов конкуренції, викликаних збільшенням, демпінговим або субсидованим імпортом товарів на митну територію України, що спричиняє збитки тим чи іншим конкретним підприємствам АПК. Ці заходи мають бути простими, об'єктивними, добре перевіреними на практиці. Застосування інших нетарифних заходів регулювання імпортних операцій має бути пов'язаним виключно з метою безпеки, захисту життя та здоров'я споживачів, що є надзвичайно важливим з погляду розбудови національного продовольчого ринку України.

Потрібно прагнути до транспарентності, гласності та передбачуваності застосування подібних заходів. Доречним є створення ефективного механізму спеціального судового вирішення суперечок, які систематично виникають між операторами АПК та органами виконавчої влади в зв'язку з рішеннями, що торкаються інтересів бізнесу у галузі зовнішньоекономічної діяльності. У той же час адміністративні заходи слід звести до мінімуму, який би забезпечував розумний та надійний контроль держави за здійсненням економічної діяльності.

В Україні на розвиток АПК і ступінь його ефективності впливають численні природні та економічні чинники. Зміна відносин власності, формування багатуукладної аграрної економіки, забезпечення раціональних виробничо-територіальних зв'язків між складовими АПК має особливе значення у його реформуванні та підвищенні конкурентоспроможності агропромислового комплексу. Пріоритетними чинниками, які впливають на розвиток АПК України, є система господарювання, характер виробничих відносин, рівень соціально-економічного розвитку країни, природні ресурси та структура земельного фонду, технічний рівень та стан техніко-технологічної бази підприємств АПК, забезпеченість трудовими ресурсами, географічні умови, розвиток шляхів сполучення. Саме економічні чинники мають вирішальне значення, від яких залежить раціональне використання природних ресурсів, задоволення споживчого попиту населення, участь у міжнародному поділі праці, збереження навколишнього середовища.

В економічно розвинутих країнах сформувалися такі основні типи економічних взаємин товаровиробників і споживачів: фермерські господарства, що продають продукцію переробним підприємствам, гуртовим і роздрібним торговцям без укладання угод; фермерські го-

сподарства і роздрібна торгівля, де посередниками виступають кооперативи, що постачають, зберігають, переробляють і продають аграрну продукцію через власну торговельну мережу; – крупні агрофірми, корпорації, концерни та акціонерні агропромислові об'єднання в умовах жорсткої конкуренції продають продукцію через біржі, аукціони, засновані на крупному приватному або акціонерному капіталі, що частково переливається з інших сфер економіки.

Стосовно сучасної України, найпридатнішим є створення та розвиток гуртових торгово-посередницьких кооперативів, що виходять на регіональний продовольчий ринок.

Основними причинами негативів аграрної реформи в Україні є: розуміння ринкових відносин як простої системи купівлі-продажу; результатом цього є порушення міжгалузевих вартісно-натуральних пропорцій, збитковість аграрного виробництва, деградація промисловості, що забезпечує аграрний сектор ресурсами; нехтування сучасними світовими тенденціями в еволюції суб'єктів ринку, що призвело до руйнації багатьох сільськогосподарських підприємств та загальмувало формування високотоварного аграрного сектора.

Основними ланками агропромислового комплексу є:

- сільське господарство з розгалуженою системою виробництва;
- переробна промисловість.

Галузева структура АПК характеризується значними диспропорціями. У співвідношенні сільськогосподарської і промислово-переробної ланки вони особливо помітні, що безпосередньо відбивається на незабезпеченні ринку продуктів харчування національними товарними ресурсами. Відставання виробництва сільськогосподарського машинобудування, добрив, гербіцидів, комбікормів також негативно позначаються на ефективності функціонування АПК.

Функціональна структура агропромислового комплексу відображає основні виробничо-технологічні зв'язки та функціональні ланки з вирощування і переробки сільськогосподарської продукції. Основні функціональні ланки АПК є спеціалізованими агропромисловими комплексами, що об'єднують технологічно взаємопов'язані підприємства з вирощування, заготівлі, зберігання, переробки і реалізації певних видів сільськогосподарської сировини і продукції. Серед сукупності зазначених ланок виокремлюють такі групи спеціалізованих АПК: рослинницькі і тваринницькі. В Україні мають розвиток такі спеціалізовані АПК: – рослинницькі – зернопромисловий, бурякоцукровий, плодоовочеконсервний, виноградарський та ін.; – тваринницькі – м'ясо-, молоко-, птахопромисловий та рибоконсервний комплекси.

Для подальшого соціально-економічного розвитку України стратегія має передбачати нарощування агропромислового потенціалу країни. При цьому мають вирішуватися не лише питання вдосконалення системи технологій землеробства та меліорації земель, але й проблеми вдосконалення виробничих відносин, розвитку форм власності.

Основними проблемами розвитку АПК є: впровадження багатокладної економіки; реформування економіки; перехід до ефективних систем землекористування; упровадження ефективних інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур; розвиток національного виробництва сільськогосподарських машин; розширення виробництва добрив, гербіцидів; запровадження комплексних агрохімічних та лісових меліорацій; розвиток виробничої та соціальної інфраструктури сільської місцевості; державна підтримка АПК.

Земельна реформа є невідомою складовою частиною економічної та аграрної реформи і передбачає зміни земельних відносин, включаючи володіння, користування і розпорядження земельними ділянками з метою підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки використання суспільством земельних ресурсів, з одного боку, та забезпечення захисту прав кожного землевласника і землекористувача – з іншого.

Земельна реформа в Україні була задекларована ще на початку 90-х рр. минулого століття, в основу якої було покладено землеустрій. Це означало системний підхід до економічного, ефективного, раціонального та екологічного безпечного використання земельного фонду. Порушення згаданих вимог практично призвело до втрати владою функції планування і управління земельним фондом.

У необхідності забезпечення раціонального використання і охорони землі полягає важливе значення земельної реформи. Законодавче забезпечення регулювання земельних відносин нині є недосконалим та частково недостатнім. Потребують опрацювання державні стандарти та механізми їх використання у практиці господарювання підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції та сировини.

З січня 2002 року набув чинності “Земельний кодекс”, згідно з яким було дозволено обмінювати земельні ділянки та паї протягом 2002-2005 рр. Продаж та купівля землі були заборонені 2007 року. Неврегульованою залишається законодавча база. Не прийнятими до цього часу залишаються закони “Про ринок земель”, “Про державний земельний кадастр” та ін. Ці законодавчі акти необхідні для скасування мораторію на продаж землі, створення єдиної системи державної реєстрації прав на нерухоме майно та опрацювання механізмів їх обмеження.

Більшість країн світу досягли успіху в економіці завдяки розвитку саме власного сільського господарства, саме тому урядом нашої держави був використаний досвід міжнародної практики і схвалено Концепцію комплексної програми підтримки і розвитку українського села на 2006-2010 рр. Світова практика переконує в доцільності структурної перебудови аграрного сектора, здійснення витрат на наукові дослідження, упровадження інновацій.

У майбутньому для розвитку аграрного сектора основою має стати приватний капітал, як у більшості країн світу. Необхідним є також формування інформаційної системи як основи для інформаційного забезпечення управління ресурсами і розвитку аграрного ринку.

Висновки та пропозиції. В Україні функціонування аграрного сектора потребує формування та розвитку необхідних елементів його інфраструктури. Значні проблеми недостатнього забезпечення національного продовольчого ринку України пов'язані з відсутністю ефективних механізмів функціонування підприємств АПК. Удосконалення та значного доповнення потребує законодавчо-нормативне забезпечення функціонування АПК. Для підприємств, пов'язаних з виробництвом, транспортуванням, зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції і сировини важливим варто вважати необхідність опрацювання інноваційних стратегій розвитку, формування ефективних господарських зв'язків на ринку, забезпечення державної підтримки національного виробника.

Перспективи подальших наукових досліджень мають бути спрямованими на пошук шляхів забезпечення економічної безпеки підприємств, що входять до складу АПК, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березіна Л.М. Організаційно-економічні аспекти інтеграційних процесів в агропромислових формуваннях / Л.М. Березіна // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2009. – Вип. 90. – С. 89-92.
2. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку: [монографія] / Березін О.В. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 184 с.
3. Березін О.В. Стан та шляхи підвищення ефективності заготівельної галузі споживчої кооперації України: [монографія] / Березін О.В., Березіна Л.М., Бутенко Н.В. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. – 193 с.
4. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: Підручник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.